

KRZYSZTOF DORCZ

Polskie Towarzystwo Historyczne, Oddział we Włocławku

ORCID 0009-0004-2788-9433

DAWNE PIECZĘCIE MIEJSKIE IZBICY NA KUJAWACH (DO 1816 ROKU) – STAN BADAŃ

Pierwsze informacje na temat tytułowych pieczęci trafiły do literatury jeszcze pod zaborami, następne w II Rzeczypospolitej, a kolejne w latach PRL. Dotyczyły one pieczęci Izbicy Kujawskiej i – na skutek pomyłek badaczy – domniemanych pieczęci Izbicy z Lubelszczyzny. W III Rzeczypospolitej rozwój sfragistyki i heraldyki przyniósł nowe odkrycia i weryfikację dotychczasowych ustaleń. Zaprezentowanie tego obszernego materiału ma, siłą rzeczy, formę skrótową.

Ponad stuletnie badania pieczęci izbickich były podporządkowane dostępnej wiedzy o historii miasta. Obecnie wiadomo, że 3 września 1394 r. król Władysław Jagiełło przeniósł miasto z prawa polskiego na prawo magdeburskie¹. Po przejściu Izbicy z rąk możnowładczych Awdańców na własność Kretkowskich herbu Dołęga, nowi właściciele wyjednali 30 marca 1504 r. u króla Aleksandra Jagiellończyka potwierdzenie wcześniejszych przywilejów miejskich. Z czasem powyższe wiadomości uległy zatarciu i na podstawie nieznanego dziś dokumentu przyjęto, że Izbica została założona 16 maja 1595 r. nie przez monarchę, tylko przez kilka osób prywatnych². Taką datę roczną rozpowszechniły w 1863 r. „Encyklopedia Powszechna”³ i w 1882 r. „Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego”⁴. W 1900 r. w tymże „Słowniku ...” podano prawidłową datę lokacji Izbicy (1394 r.)⁵, ale ów przekaz pozostał niezauważony.

W 1914 r. Wiktor Wittyg w książce o polskich pieczęciach miejskich opublikował wizerunek pieczęci Izbicy, wraz z następującą informacją:

Słownik geograficzny podaje datę erekcyi miasta na rok 1595, lecz dokument z r. 1553 udowadnia najwymowniej, że w tym roku miasto już dawno egzystowało, ponieważ

¹ A. Kosecki, *Miasta kujawskie w średniowieczu. Lokacje, ustrój i samorząd miejski*, Kraków 2018, s. 114 n.; por. M. Kosman, *Izbica Kujawska – przeszłość i teraźniejszość*, „Rocznik Wielkopolski Wschodniej” 1974, t. 2, s. 17 (błędnie data lokacji: 3 sierpnia 1394 r.).

² M. Kallas, *Opis Izbicy Kujawskiej z 1820 roku*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie”, seria D, Gospodarka, Włocławek 1981, s. 255.

³ F.M.S. [Franciszek Mieczysław Sobieszcański], *Izbica*, „Encyklopedia Powszechna”, t. 12, Warszawa 1863, s. 779.

⁴ *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, B Chlebowski, W. Walewski, t. 3, Warszawa 1882, s. 330.

⁵ Tamże, *Dopieñnienia*, t. 15, Warszawa 1900, s. 620-621.

rysunek pieczęci nosi charakter w. XV (...). Pieczęć okrągła (28 mm), wyobraża krzyż, albo miecz otłuczony, dookoła napis nieczytelny. Pieczęć na dokumencie z r. 1553 r.⁶

Następnie tenże badacz przedstawił rzekomą pieczęć drugiej miejscowości o tej samej nazwie, tj. Izbicy lubelskiej. Towarzyszyła jej (błędna) informacja, że według „Słownika Geograficznego” ta Izbica otrzymała prawa miejskie w 1760 r., ale było to raczej odnowienie wcześniejszej lokacji. Zachował się bowiem dokument z 1581 r. opatrzony pieczęcią miejską, (jakoby) poświadczający opłatę podatku dla poborcy krasnostawskiego. Pieczęć miała średnicę 25 mm i przedstawiała „bramę o trzech spiczastych wieżyczkach kulkami zakończonych, w bramie podkowa barkiem do góry, na którym krzyż, w podkowie strzała żeleźcem w dół (herb Dołęga). W otoku napis: SIG CIVITAS IZBICA”⁷.

Co istotne, w przypadkach obu miejscowości W. Wittyg zauważył rozbieżność między przyjętymi datami ich lokacji a datowanymi pieczęciami miejskimi, które przecież nie mogły być używane przed uzyskaniem praw miejskich. Wynikało z tego, że podawane daty założenia miast były niewiarygodne. W 1939 r. powyższe ustalenia dotyczące obu Izbic powtórzył Antoni Chomicki w książce o herbach miast i ziem polskich⁸.

W 1959 r. do kwestii symboliki obu miejscowości odniósł się Marian Gumowski w książce o herbach i pieczęciach miast z terenu Lubelszczyzny. Napisał mianowicie (jak się okazało – błędnie), że tamtejsze miasto Izbica istniało od 1540 r. i:

używało herbu z wyobrażeniem krzyża prostego. Wnet po swojej lokacji sprawiło sobie pierwszą pieczęć z takim krzyżem nieco wydłużonym z napisem w otoku o odwróconych literach: SIGILLUM • CIVITAT : ISBICA • (28 mm). Znalazła się na dokumencie z 1553 r. w zbiorach Muzeum Czapskich w Krakowie. Druga podobna pieczęć z XVII wieku pochodząca ma ten krzyż już o kształtach orderowych, tzw. kawalerskich i nosi w otoku napis SIG : CIVITAS ISBICA (24 mm); znana mi jest tylko jednak z rysunku Piekosińskiego⁹

(fig. 1).

Fig. 1. Pieczęć Izbicy z 1553 r.

[w:] M. Gumowski, *Pieczęcie i herby miejscowości województwa lubelskiego*, Lublin 1959, s. 39

⁶ W. Wittyg, *Pieczęcie miast dawnej Polski*, z. 3, Kraków 1914, s. 92 (zeszyt 1/1905, zeszyt 2/1908).

⁷ Tamże.

⁸ A. Chomicki, *Herby miast i ziem polskich*, Warszawa 1939, s. 42.

⁹ M. Gumowski, *Pieczęcie i herby miejscowości województwa lubelskiego*, Lublin 1959, s. 39. Na podstawie tych błędnych interpretacji krzyż o kształtach kawalerskich został w latach sześćdziesiątych XX w. godłem herbu Izbicy lubelskiej, używanego do dziś.

Ponadto M. Gumowski stwierdził, iż jego poprzednicy, Wittyg i Chomicki, „pomieszali” obie Izbice, gdyż herbem Izbicy Kujawskiej był herb Dołęga w bramie o trzech wieżach.

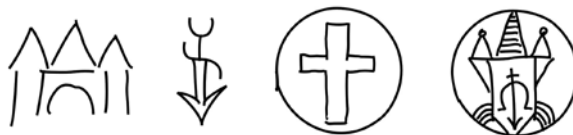

Fig. 2. Godła na pieczęciach izbickich odrysowane przez M. Gumowskiego Muzeum Narodowe w Krakowie, sygn. MNK VIII-rkps.1484; przerys K. Dorcz

Nieco inne ujęcie, ale także „pomieszane”, można odczytać z jego rękopisu ze schematycznymi rysunkami pieczęci¹⁰ (fig. 2). Według tego źródła miasto Izbica w powiecie krasnostawskim używało w przeszłości trzech pieczęci z różnymi godłami: w 1775 r. z bramą o trzech wieżach, w 1777 r. z nieokreślonym godłem podobnym do strzały i w 1553 r. z krzyżem (śr. 27 mm). Z kolei Izbica „włocławska” posługiwała się tylko jedną pieczęcią znaną z 1581 r., na której widniało wyobrażenie bramy o trzech wieżach i godło herbu Dołęga (śr. 26 mm). Poza tym, M. Gumowski w rękopisie zaznaczył, że oprócz starej Izbicy istniejącej od 1595 r., istniała jeszcze nowa Izbica założona w 1754 r. przez hr. Jana Skarbka za przywilejem króla Augusta III. Dodatkowy zapis brzmiał: „1868 r. miało miasto przywilej Aug. III z 14 XII 1754 z nadaniem herbu »Janana« i pieczęć z tym h.[erbem]” (o czym niżej).

Jak widać, zasadniczym powodem problemów z identyfikacją badanych pieczęci były słabo opracowane dzieje obu, a właściwie trzech Izbic. M. Gumowski, w przeciwieństwie do W. Wittyga, odczytał napis na pieczęci z 1553 r. i rozpoznał godło napieczątne jako krzyż, nie miecz. Nie odniósł się jednak do stwierdzenia poprzednika, że ta pieczęć ma charakter XV stulecia.

W 1993 i 1994 r. sprawa najstarszych pieczęci obu Izbic stała się aktualna w związku z pracami nad ustaleniem herbu Izbicy Kujawskiej¹¹. Przed wszystkim w warszawskim Archiwum Głównym Akt Dawnych został odnaleziony dokument z pieczęcią miejską Izbicy z 1534 r.¹² (fig. 3), taką samą, jak na dokumencie z roku 1553.

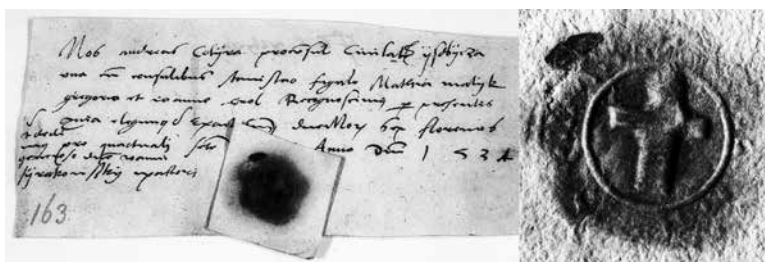

Fig. 3. Pieczęć Izbicy na dokumencie z 1534 r., Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Piłsudskich-Giniatowiczów, Zbiór pieczęci, sygn. 163

¹⁰ Muzeum Narodowe w Krakowie (dalej cyt. MNK), M. Gumowski, *Kartoteka pieczęci i herbów miejskich*, MNK VIII-rkps.1465; -rkps.1484/4.

¹¹ K. Dorcz, *Izbica Kujawska – herb miasta*, Izbica Kujawska 1994, s. 10 n.

¹² Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej cyt.: AGAD), Archiwum Piłsudskich-Giniatowiczów, Zbiór pieczęci, sygn. 163.

Drugi z dokumentów rozpoznano wraz z odlewami gipsowymi pieczęci z lat 1553 i 1581 w Muzeum Narodowym w Krakowie¹³.

Odnalezienie dokumentu z 1534 r. oznaczało, że Izbica Kujawska była co najmniej sześć lat starsza od Izbicy lubelskiej (lokowanej ponoć w 1540 r.), a więc przypisywana jej pieczęć musiała należeć do miasta kujawskiego. Ponadto heraldycy Stefan Krzysztof Kuczyński i Jan Pakulski rozstrzygnęli wątpliwość W. Wittyga, że na tej pieczęci widnieje wyobrażenie krzyża, nie miecza. W 2000 r. Marek Adamczewski w książce o heraldyce miast wielkopolskich przyjął jednak, że „Pierwsza znana nam pieczęć Izbicy Kujawskiej pochodzi dopiero z XVI w. (...) i uwierzytelniała dokument z 1581 r.”¹⁴.

Dwa lata później kwestia przynależności pieczęci z krzyżem została definitywnie rozstrzygnięta przez Komisję Heraldyczną przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji, opiniującą (pozytywnie) projekt pieczęci urzędowych Izbicy Kujawskiej¹⁵. W opinii o tym projekcie przewodniczący S. K. Kuczyński stwierdził, że pieczęć z krzyżem należała do Izbicy Kujawskiej:

Jednoznacznie przemawia za tym dokument z ową pieczęcią z 1553 r., w którym rajcy Izbicy ('Consules oppidi Iszbicza') składają szos [podatek miejski] na ręce Jerzego Tolibowskiego („Georgius Thulibowski”) stolnika i poborcy brzeskiego (w Brześciu Kujawskim) a nie krasnostawskiego (Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, ASK IV, ks. 4, nr 432)¹⁶.

Pod wskazaną przez Komisję Heraldyczną sygnaturą archiwalną zachował się nieznaną dotąd kwit władz izbickich z 1553 r. poświadczający zapłatę podatku miejskiego, na którym pozostał ślad po oderwanej pieczęci i słaby jej odcisk z krzyżem, powstały na skutek zagięcia karty papieru.

W następnych latach temat najstarszej pieczęci Izbicy Kujawskiej podnoszony był jeszcze kilkakrotnie, m.in. w 2003 r. w artykule o herbach i dawnych pieczęciach izbickich¹⁷. W 2006 r. przywołał go Piotr Bokota w artykule poświęconym analizie napisów na średniowiecznych pieczęciach miast kujawskich i dobrzyńskich¹⁸. W 2013 r. Henryk Seroka, odnosząc się do herbu Izbicy lubelskiej, stwierdził, że w 1553 r. było to nie miasto, lecz wieś królewska, zaś współczesny herb tego ośrodka powstał w wyniku nieporozumienia¹⁹. Idąc dalej, tenże autor opublikował artykuł o lokowaniu Izbicy lubelskiej dopiero w 1750 r., wykazując wcześniejsze błędne przekazy o założeniu

¹³ MNK, sygn. MNK VIII-rkps.553/58/a, MNK VIII-rkps.553/58/b, pieczęć nr 1749 – odlew.

¹⁴ M. Adamczewski, *Heraldyka miast wielkopolskich do końca XVIII wieku*, Warszawa 2000, s. 165. W polu tej pieczęci widniała „brama nakryta spiczastym dachem. Po bokach bramy dwie wieżyczki na wspornikach nakryte spiczastymi dachami. W otwartym przejeździe podkowa barkiem w górę z krzyżem kawalerskim zaćwieczonym i strzałą w środku grotem w dół – godło szlacheckiego herbu Dołęga Kretkowskich; wym. 25 mm” – s. 342.

¹⁵ K. Dorcz, *Projekty pieczęci Rady i Zarządu Gminy i Miasta Izbica Kujawska*, mnps, wrzesień 2001.

¹⁶ Opinia, jako załącznik do uchwały Nr 61-529/O/2002 Komisji Heraldycznej z dn. 8 marca 2002 r. w sprawie projektu pieczęci Gmina Izbica Kujawska.

¹⁷ K. Dorcz, *Uwagi o herbach i dawnych pieczęciach miejskich Izbicy Kujawskiej*, „Ziemia Kujawska” 2003, t. 16, s. 193-200.

¹⁸ P. Bokota, *Pieczęcie i herby miast Kujaw brzeskich i ziemi dobrzyńskiej w średniowieczu, część I – legenda pieczęci*, „Zeszyty Naukowe WSHE. Nauki humanistyczne i społeczne” 2006, t. 21, s. 21, przyp. nr 44.

¹⁹ H. Seroka, *Herb miasta Krasnystaw i kwestia herbu gminy Izbica*, „Nestor” 2013, nr 1, s. 11-12.

miasta. Co najistotniejsze, w sposób jednoznaczny przypisał dwie pieczęcie z krzyżem i z bramą do Izbicy Kujawskiej. Stwierdził mianowicie, że pieczęć z krzyżem z 1553 r., sporządzoną raczej na początku XVI w.:

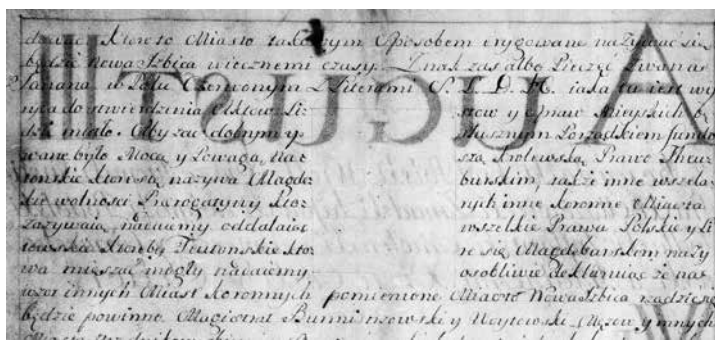
bez trudu można zidentyfikować poprzez treść dokumentu, na którym została odcisnięta. Ten papierowy dokument zawiera zeznanie podatku czopowego [podatek od trunków], złożone przez rajców miasta Izbica (*consules oppidi Isbycza*) na ręce stolnika i poborcy brzeskiego (*in manus generosi domini Georgii Tolibowski dapiferi et exactori Breszensis*) pod pieczęcią miejską Izbicy (*sigillum oppidi nostri*)²⁰.

O drugiej zaś pieczęci napisał tak:

Argumentem przemawiającym za identyfikacją pieczęci z wieżą i herbem Dołęga z Izbicą jako miastem egzystującym już w 1581 r. miało być domniemane pochodzenie tejże pieczęci z rekognicji podatkowej, złożonej na ręce poborcy krasnostawskiego [...]. W rzeczywistości pieczęć z Dołęgą zachowana jest w *Zbiorze Wittyga* w odcisku luźnym, bez dokumentu²¹.

W ten sposób długoletnie kontrowersje dotyczące staropolskich pieczęci izbickich, ale również różnych dat lokacji Izbicy lubelskiej, zostały usunięte²². Do wyjaśnienia pozostałyby informacje M. Gumowskiego o (rzekomych) pieczęciach Izbicy: z krzyżem kawalerskim, wyobrażeniem architektury i tajemniczym godłem podobnym do strzały.

W tym celu należy zwrócić uwagę na wspomniane wyżej miasto Nowa Izbica, założone obok starego grodu przez dziedzica Jana Skarbka. W przywileju lokacyjnym króla Augusta III z 14 grudnia 1754 r. zapisano, że miasto otrzymuje m.in. własną nazwę, prawo magdeburskie, magistrat z burmistrzem i wójtem oraz „Znak zaś albo Pieczęć zwana Janana w Polu Czerwonym z Literami S. L. D. H., iaka tu iest wryta, do stwierdzenia Aktów, Listów y spraw Mieyskich”²³. Znak Janana nie został jednak w przywileju „wryty”, tylko pozostawiono puste miejsce, w którym miał być namalowany (il. 4).

Il. 4. Przywilej lokacyjny króla Augusta III dla Nowej Izbicy z 1754 r. (fragment), AGAD, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 4305

²⁰ H. Seroka, *Przywilej lokacyjny Izbicy z 1750 r.*, „Studia Archiwalne” 2022, t. 9, s. 176-177.

²¹ Tamże, s. 174 i przyp. nr 2, 16.

²² K. Dorcz, *Jeszcze o pieczęciach i herbach Izbicy*, <https://sigillarium.pl/index.php/2022/11/28/jeszcze-o-pieczeciach-i-herbie-izbicy/> 2022 [dostęp: 30. 08. 2024]

²³ AGAD, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 4305; por.: M. Kosman, *Izbica Kujawska ...*, s. 23-24.

Brak tego wizerunku wywołał z czasem problem badawczy, jak ów znak wyglądał i jak należy go interpretować. W 1994 r. przyjęto błędnie, iż chodziło o herb szlachecki Janina i inicjały L. S. D. M.²⁴. Rok później M. Adamczewski uznał, że:

Bardzo niejasne są sformułowania dotyczące znaku miejskiego nadanego dla Nowej Izbicy Kujawskiej (...). Nie znamy żadnej pieczęci Nowej Izbicy (...). Z całą pewnością pod zagadkowym słowem 'Janana' nie kryła się nazwa herbu szlacheckiego Janina²⁵. W 1998 r. Wojciech Strzyżewski i Henryk Seroka stwierdzili, że „Monogram SLD widniał w godle herbowym Izbicy Kujawskiej i reprezentował Jana Skarbka”²⁶,

zaś w następnym roku M. Adamczewski odczytał inicjały jako J. L. D. H.²⁷.

W tym samym, 1999 roku, P. Bokota odnalazł w Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku dokumenty z odciskami dwóch pieczęci Nowej Izbicy: z 25 października 1805 r. w laku czerwonym (śr. 35 mm; fig. 5) i z 1 maja 1816 r. w tuszu czarnym (śr. 30 mm; fig. 6)²⁸.

Fig. 5. Pieczęć z godłem Nowej Izbicy na dokumencie z 1805 r., Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku, sygn. MK-H/A-204/7002, k. 203; fot. K. Dorcz

²⁴ K. Dorcz, *Izbica Kujawska – herb miasta...*, s. 16.

²⁵ M. Adamczewski, *Heraldyka miast wielkopolskich w świetle dokumentów lokacyjnych (17.-18. w.)*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 1995, t. 2, s. 138.

²⁶ W. Strzyżewski, H. Seroka, *Polska heraldyka miejska doby saskiej*, [w:] *Polska – Saksonia w czasach unii (1697-1763). Próba nowego spojrzenia*, red. K. Bartkiewicz, Zielona Góra 1998, s. 283.

²⁷ M. Adamczewski, *Funkcje użytkowe herbu miejskiego do końca XVIII wieku*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego” 1999, t. IV, s. 68.

²⁸ Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku, sygn. MK-H/A-204/7002, k. 203, 76.

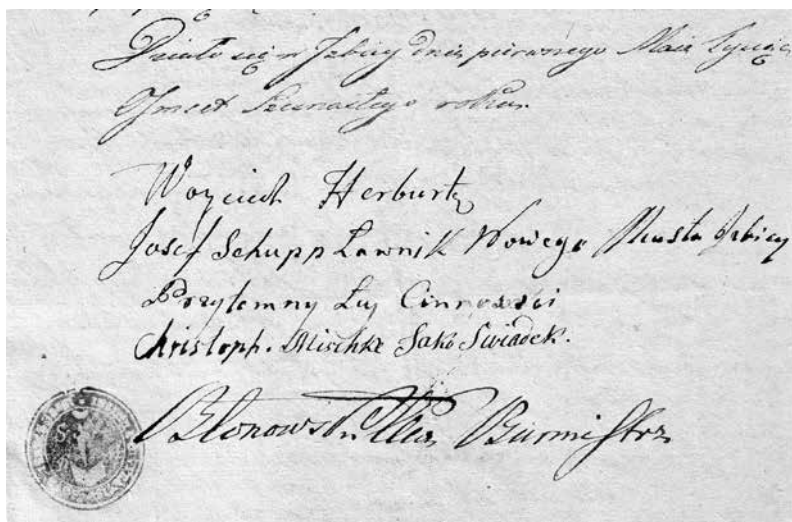

Fig. 6. Pieczęć z godłem Nowej Izbicy na dokumencie z 1816 r., Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku, sygn. MK-H/A-204/7002, k. 76; fot. Jarosław Czerwiński

Niebawem powstała rekonstrukcja tej pieczęci (z godłem zbliżonym do rysunku M. Gumowskiego) z odczytanym napisem otokowym w języku łacińskim: *INSIGNA CIVITATIS NOVA IZBICENSIS*²⁹.

Także w 2000 r. wątek herbu Nowej Izbicy trafnie rozwinął M. Adamczewski, pisząc, że

tworzyć go miało tajemnicze godło zwane w dokumencie 'Janana' oraz litery (S-L – D-H) o niewyjaśnionej treści [...]. Być może umieszczone w jej polu (pomiędzy literami znanymi z przywileju) wyobrażenie napieczęte jest ową tajemniczą 'Jananą'. Tworzyły je: odwrócona krokiew (może zapożyczona z herbu Awdaniec Jana Skarbka) z mieczem głownią w dół, nad którym półksiężyc również barkiem w dół. Wyjaśnienie pochodzenia godła napotyka na oczywiste przeszkody³⁰.

Według tegoż autora, w XIX w. wykonano podobną pieczęć, ale z napisem w języku polskim: *PIECZEC MIASTA IZBICY*³¹.

Odcisk pieczęci Nowej Izbicy znajdował się, wraz z wypisem z przywileju lokacyjnego, w Rosyjskim Państwowym Archiwum w Petersburgu. Wcześniej odnalazł go tam S. K. Kuczyński i wzmiankował w artykule dotyczącym m.in. akcji ustalania herbów miejskich w Królestwie Polskim³². Wiadomo stąd, że pieczęć z godłem Janana trafiła do Petersburga w 1869 r., tuż przed pozbawieniem Izbicy praw miejskich i niewątpliwie była to pieczęć wzmiankowana przez M. Gumowskiego pod rokiem 1868.

²⁹ K. Dorcz, *Matka Chopina. Szkic do portretu*, Włocławek 2000, s. 7.

³⁰ M. Adamczewski, *Heraldyka miast wielkopolskich do końca XVIII wieku*, Warszawa 2000, s. 221-222.

³¹ Tamże, s. 22, 342.

³² S. K. Kuczyński, *Polonica heraldyczne i sfragistyczne w zbiorach leningradzkich*, „Archeion” 1978, t. LXVI, s. 205.

W 2001 r. wizerunek pieczęci Nowej Izbicy został ujęty w dokumentacji projektu pieczęci urzędowych Izbicy Kujawskiej. Wyjaśniono przy tym, iż znak (herb) Janana powstał z połączenia części dwóch herbów szlacheckich: herbu Abdank (Awdaniec) założyciela nowego miasta Jana Skarbka i herbu Ostoja Anny z Gajewskich, jego żony.

Sprzed 2003 r. pochodzą sformułowania P. Bokoty, zawarte w późniejszej publikacji zbiorowej, że litery umieszczone w polu pieczęci mogą być skrótem dewizy – „np. Sit Laus Deo Honorque (?). Natomiast ten właśnie herb stał się heraldycznym symbolem połączenia ośrodków – Starej i Nowej Izbicy, na co wskazuje pieczęć burmistrza miasta z 2 poł. 1805 r.”³³.

Ostatnie zdanie cytatu wymaga komentarza, bowiem odnosi się do połączenia dwóch Izbic w jeden organizm miejski. Z rękopisu M. Gumowskiego wynika, że w 1777 r. godło Janana mogło figurować na pieczęci Nowej Izbicy, a kolejna pieczęć z tym godłem znana jest z dokumentu podpisanego w 1805 r. przez burmistrza i ławników Izbicy. Najpewniej pieczęć tę sporządzono wkrótce po lokacji nowego miasta i pozostawała w użyciu jeszcze pod zaborem pruskim (1793-1806), czyli połączony ośrodek miejski posługiwał się dotychczasową pieczęcią młodszego i mniejszego z miast.

Staropolskie pieczęcie spotyka się również w innych miastach Prus Południowych, obok nowo wprowadzanych pieczęci z symboliką miejską i pruskim orłem państwowym³⁴. Z izbickich akt miejskich wiadomo, że w 1806/1807 r. wykonano jakiś nowy, nieopisany, tłok pieczętny, za który zapłacono 12 złotych³⁵. Ponieważ z kilku następnych lat zachowały się odciski dwóch różnych pieczęci, to niewykluczone, że którąś z nich sporządzono właśnie wtedy.

Pierwszy tłok był wzorowany na starszej pieczęci Nowej Izbicy, która po roku 1805 mogła ulec uszkodzeniu lub zaginięciu. Nowa pieczęć, o średnicy 30 mm, została wyposażona w taki sam napis łaciński i nieco zmodyfikowany obraz napieczętny, a znana jest z odcisków w laku czerwonym na dokumencie z 20 lutego 1808 r.³⁶ (fig. 7) oraz w tuszu na dokumentach z 11 lipca 1815 r.³⁷ i 1 maja 1816 r. Drugi tłok pieczętny wyposażono w znak Janana położony nad napisem polskim w dwóch rzędach poziomych: PIECZĘĆ MIASTA / IZBICY (średnica 28 mm) i jego odcisk tuszowy figuruje na dokumentach z 28 października 1815 r.³⁸ (fig. 8).

Godło Janana zachowało więc charakter znaku urzędowego także w latach Księstwa Warszawskiego (1807-1815) i w początkowym okresie Królestwa Polskiego (utworzonego w roku 1815). W Księstwie z mocy obowiązującego prawa na większość pieczęci miejskich wprowadzono symbolikę państwową, a więc najpierw herb sasko-polski i po 1813 r. herb Orzeł Biały, niemniej wcale liczne były jeszcze pieczęcie z godłami przedroz-

³³ P. Bokota, *Pieczęcie miast Kujaw brzeskich jako źródło do dziejów i procesu heraldyzacji znaków miejskich*, [w:] *Dawne pieczęcie. Typologia – metody badań – interpretacje*, red. Z. Piech, Warszawa 2015, s. 489.

³⁴ M. Adamczewski, *Pieczęcie urzędowe władz lokalnych z obszaru Polski centralnej*, cz. 3, *Pieczęcie władz miejskich do 1950* (płyta CD), Zgierz 2010, s. 92 n.

³⁵ AGAD, Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Policji, sygn. 885. Spis wydatków kasy ekonomicznej Izbicy Kujawskiej z 1819 r. Zob.: K. Dorcz, *Pieczęcie miejskie i gminne oraz wykonawcy pieczęci w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego” 2003, t. VI, s. 65, przyp. nr 18.

³⁶ Archiwum Państwowe w Toruniu, Oddział we Włocławku (dalej cyt.: APWł), Akta notariusza B. Gościckiego, sygn. 2, k. 49 v. Odcisk lakowy tej pieczęci odnaleziony przez autora w 2023 r.

³⁷ Tamże, sygn. 7, k. 297.

³⁸ APWł, Akta notariusza B. Gościckiego, sygn. 7, k. 432, 433. Odciski tuszowe znalezione przez autora w 2011 r.

biorowymi³⁹. Jak dotąd, izbickie pieczęcie z symboliką Księstwa pozostają nieznanne, ale mogły być wykonane i oczekują na znalazcę. W Królestwie także utrzymano zasadę obecności godła państwa na pieczęciach miejskich i choć początkowo jeszcze gdzieś używano dawnych tłoków, to już wkrótce wszystkie one uległy ujednoczeniu⁴⁰.

Fig. 7. Pieczęć z godłem Nowej Izbicy na dokumencie z 1808 r.,
Archiwum Państwowe w Toruniu, Oddział we Włocławku, Akta notariusza B. Gościckiego, sygn.
2, k. 49 v. Fot. K. Dorcz

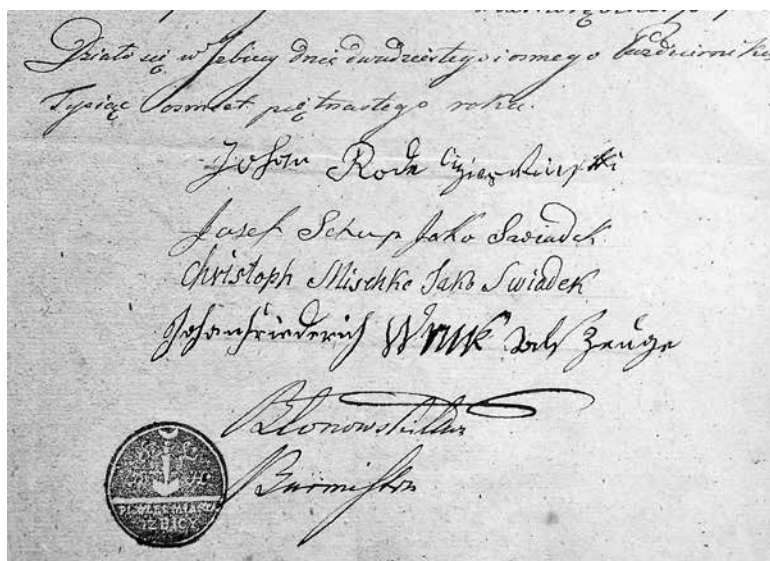

Fig. 8. Pieczęć z godłem Nowej Izbicy na dokumencie z 1815 r.,
Archiwum Państwowe w Toruniu, Oddział we Włocławku, Akta notariusza B. Gościckiego, sygn.
7, k. 432. Fot. K. Dorcz

³⁹ M. Adamczewski, *Pieczęcie urzędowe władz lokalnych ...*, s. 106 n.; tenże, *Wyobrażenia na pieczęciach władz i urzędów miejskich w Księstwie Warszawskim. Kilka uwag na temat jednego faktu*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2020, t. 56, s. 65-88.

⁴⁰ M. Adamczewski, *Pieczęcie urzędowe władz lokalnych ...*, s. 127.

PODSUMOWANIE

W podsumowaniu powyższego materiału można założyć następującą chronologię dawnych pieczęci izbickich: do drugiej połowy XVI w. stosowano pieczęć z wyobrażeniem krzyża, a następnie z godłem Dołęga Kretkowskich, którzy władali Izbicą przez całe stulecie. W XVII w. przywrócono pieczęć z krzyżem, ale już nie łacińskim, lecz kawalerskim. W drugiej połowie XVIII w. stare miasto Izbica używało pieczęci z bramą i trzema wieżami, zaś Nowa Izbica miała pieczęć ze znakiem Janana. Godło to utrzymało się na pieczęci połączonych Izbic do drugiej dekady XIX stulecia, po czym straciło walor urzędowy i zostało zapomniane.

Dzięki postępowi badań historycznych pieczęcie przypisywane wcześniej do Izbicy lubelskiej zyskały właściwą – kujawską – lokalizację, ale wiedza o nich nadal jest niepełna. Przede wszystkim nie wiadomo, kiedy sporządzono pierwszą pieczęć Izbicy, nieznane pozostają dwie pieczęcie wzmiankowane przez Mariana Gumowskiego (z XVII w. i z 1777 r.), zagadkę nadal stanowi znaczenie inicjałów w znaku (herbie) Janana. Co istotne, na żadnej ze znanych pieczęci nie widać herbu miejskiego, czyli godła w tarczy⁴¹, więc takiego herbu miasto raczej w przeszłości nie posiadało. Jedynie z 1847 r. zachował się projekt herbu miasta opartego na znanych wówczas dziejach Izbicy i Nowej Izbicy⁴².

Przedstawione pieczęcie należą do obszaru symboliki miejskiej Izbicy Kujawskiej, która ma znaczenie nie tylko lokalne, ale jest częścią polskiej heraldyki samorządowej. Dowodzą tego ustalenia różnych badaczy przywołane w niniejszym artykule. Poszerzanie wiedzy o izbickich symbolach, a tym samym o dziejach miejscowego samorządu, wymaga zarówno kontynuacji badań źródłowych, jak i popularyzacji dotychczasowych osiągnięć.

DAWNE PIECZĘCIE MIEJSKIE IZBICY NA KUJAWACH (DO 1816 ROKU) – STAN BADAŃ

Słowa kluczowe: pieczęcie, Izbica Kujawska, Nowa Izbica, Izbica, Janana

Artykuł dotyczy dawnych pieczęci miejskich Izbicy Kujawskiej (do 1816 r.), złożonej z miast Izbica i Nowa Izbica. Zawiera podsumowanie stanu wiedzy znanej z literatury przedmiotu i uzyskanej w wyniku kwerend archiwalnych. Jednocześnie odnosi się do Izbicy leżącej w województwie lubelskim i ukazuje problemy badawcze w identyfikacji pieczęci dwóch różnych miejscowości o takich samych nazwach. W artykule zostały przedstawione ustalenia znanych badaczy z okresu ponad stu lat, od W. Wittyga (1914) i M. Gumowskiego, poprzez S. K. Kuczyńskiego, M. Adamczewskiego i P. Bokotę, po H. Serokę (2022). Ustalenia te, jak również wnioski autorskie, zilustrowano reprodukcjami pieczęci oraz dokumentów, na których je odcisnięto. Generalnie artykuł wpisuje się w badania nad symboliką miejską Izbicy Kujawskiej, stanowiącej część polskiej heraldyki samorządowej.

⁴¹ J. Szymański, *Herb – znak samorządnej wspólnoty*, [w:] *Polskie tradycje samorządowe a heraldyka. Materiały sesji naukowej zorganizowanej w dniach 4 i 5 czerwca 1991 r. w Lublinie*, red. P. Dymmel, Lublin 1992, s. 93: „Po pierwsze, trzeba przypomnieć, co to jest herb, a o dziwo historycy o tym pytaniu, przecież naczelnym, jakby zapomnieli. Najogólniej rzecz ujmując, każdy herb, zatem także miejski, musi się składać co najmniej z dwóch elementów: pola tarczy i umieszczonego na nim godła, stosownie barwionych. Jeśli brakuje jednego z tych elementów, nie ma herbu, ale jakiś inny znak, o innych funkcjach”.

⁴² K. Dorcz, *Izbica Kujawska – herb miasta...*, s. 17; M. Adamczewski, *Miejsce Albumu herbów Królestwa Polskiego z 1847 r. w polskiej heraldyce miejskiej*, [w:] *Herby miast polskich w okresie zaborów (1772-1918). Materiały sesji naukowej we Włocławku 5-6 grudnia 1996 r.*, red. S. K. Kuczyński, Włocławek 1999, s. 118. Projekt herbu miejskiego z 1847 r. może być punktem wyjścia do rewizji współczesnego herbu Izbicy Kujawskiej, odwołującego się do najstarszej pieczęci miejskiej, ale nie uwzględniającego – z niewiedzy – symboliki Nowej Izbicy.

THE ANCIENT CITY SEALS OF IZBICA IN KUJAWY (UPTO 1816) – STATUS OF RESEARCH

Keywords: seals, Izbica Kujawska, Nowa Izbica, Izbica, Janana

The article concerns the ancient city seals of Izbica in Kujawy (until 1816), founded and composed from the cities of Izbica and Nowa Izbica. It contains a summary of the state of knowledge taken from the literature according to the subject and obtained as a result of archival research. At the same time, it refers to Izbica located in the Lublin Voivodeship and shows research problems in identifying the seals of two different cities with the same names. The article presents the findings of famous researchers from a period of over a hundred years, from W. Wityga (1914) and M. Gumowski, through S. K. Kuczyński, M. Adamczewski and P. Bokota, to H. Seroka (2022). These findings, as well as the authors' conclusions, were illustrated with reproductions of the seals and documents on which they were impressed. Generally, the article is part of the research on the urban symbolism of Izbica Kujawska, which is part of the Polish local government heraldic art.

Bibliografia

Źródła:

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie
Archiwum Piłsudskich-Giniewitowiczów. Zbiór pieczęci
Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Policji
Archiwum Państwowe w Toruniu, Oddział we Włocławku
Akta notariusza B. Gościckiego
Muzeum Narodowe w Krakowie
M. Gumowski, *Kartoteka pieczęci i herbów miejskich*
Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku
Archiwalia

Opracowania:

Adamczewski M. (1995), *Heraldyka miast wielkopolskich w świetle dokumentów lokacyjnych (17-18. w.)*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego”, t. 2
Adamczewski M. (1999), *Funkcje użytkowe herbu miejskiego do końca XVIII wieku*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, t. IV, s. 68.
Adamczewski M. (1999), *Miejsce Albumu herbów Królestwa Polskiego z 1847 r. w polskiej heraldyce miejskiej*, [w:] *Herby miast polskich w okresie zaborów (1772-1918). Materiały sesji naukowej we Włocławku 5-6 grudnia 1996 r.*, red. S. K. Kuczyński, Włocławek
Adamczewski M. (2000), *Heraldyka miast wielkopolskich do końca XVIII wieku*, Warszawa
Adamczewski M. (2000), *Heraldyka miast wielkopolskich do końca XVIII wieku*, Warszawa
Adamczewski M. (2010), *Pieczęcie urzędowe władz lokalnych z obszaru Polski centralnej*, cz. 3, *Pieczęcie władz miejskich do 1950* (płyta CD), Zgierz
Adamczewski M. (2020), *Wyobrażenia na pieczęciach władz i urzędów miejskich w Księstwie Warszawskim. Kilka uwag na temat jednego faktu*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym”, t. 56
Bokota P. (2006), *Pieczęcie i herby miast Kujaw brzeskich i ziemi dobrzyńskiej w średniowieczu, część 1 – legenda pieczęci*, „Zeszyty Naukowe WSHE. Nauki humanistyczne i społeczne”, t. 21
Bokota P. (2015), *Pieczęcie miast Kujaw brzeskich jako źródło do dziejów i procesu heraldyzacji znaków miejskich*, [w:] *Dawne pieczęcie. Typologia – metody badań – interpretacje*, red. Z. Piech, Warszawa

- Chomicki A. (1939), *Herby miast i ziem polskich*, Warszawa
- Dorc K. (1994), *Izbica Kujawska – herb miasta*, Izbica Kujawska
- Dorc K. (2000), *Matka Chopina. Szkic do portretu*, Włocławek
- Dorc K. (2001), *Projekty pieczęci Rady i Zarządu Gminy i Miasta Izbica Kujawska*, mnps.
- Dorc K. (2003), *Pieczęcie miejskie i gminne oraz wykonawcy pieczęci w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, t. VI, s. 65
- Dorc K. (2003), *Uwagi o herbach i dawnych pieczęciach miejskich Izbicy Kujawskiej*, „Ziemia Kujawska”, t. 16
- Encyklopedia Powszechna* (1863), t. 12, Warszawa
- Gumowski M. (1959), *Pieczęcie i herby miejscowości województwa lubelskiego*, Lublin
- Kallas M. (1981), *Opis Izbicy Kujawskiej z 1820 roku*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie”, seria D, Gospodarka, Włocławek
- Kosecki A. (2018), *Miasta kujawskie w średniowieczu. Lokacje, ustrój i samorząd miejski*, Kraków
- Kosman M. (1974), *Izbica Kujawska – przeszłość i teraźniejszość*, „Rocznik Wielkopolski Wschodniej”, t. 2
- Kuczyński S.K. (1978), *Polonica heraldyczne i sfragistyczne w zbiorach leningradzkich*, „Archeion”, t. LXVI
- Seroka H. (2013), *Herb miasta Krasnystaw i kwestia herbu gminy Izbica*, „Nestor”, nr 1
- Seroka H. (2022), *Przywilej lokacyjny Izbicy z 1750 r.*, „Studia Archiwalne”, t. 9
- Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (1882), red. F. Sulimierski, B Chlebowski, W. Walewski, t. 3, Warszawa
- Strzyżewski W., Seroka H. (1998), *Polska heraldyka miejska doby saskiej*, [w:] *Polska – Saksonia w czasach unii (1697-1763). Próba nowego spojrzenia*, red. K. Bartkiewicz, Zielona Góra
- Szymański J. (1992), *Herb – znak samorządnej wspólnoty*, [w:] *Polskie tradycje samorządowe a heraldyka. Materiały sesji naukowej zorganizowanej w dniach 4 i 5 czerwca 1991 r. w Lublinie*, red. P. Dymmel, Lublin
- Wittig W. (1914), *Pieczęcie miast dawnej Polski*, z. 3, Kraków

Netografia:

- Dorc K., *Jeszcze o pieczęciach i herbach Izbicy*, <https://sigillarium.pl/index.php/2022/11/28/jeszcze-o-pieczeciach-i-herbie-izbicy/2022> [dostęp: 30. 08. 2024]